

EĞİTİM TARİHİ

Bir toplumun hayatı yaşama biçimine ve ortak düşünsel dünyasına, o toplumun kültürü denir

insanın kendine, çevresine, içinde yaşadığı topluma, tabiata ve diğer bütün varlık dünyasına ilişkin bilgiler edinmesine, bunlardan hareketle toplum içinde bir takım davranış kalıpları geliştirerek bunları yeni nesillere aktarma sürecine eğitim diyebiliriz

insanlığın gelişim ve dönüşüm tarihi, büyük ölçüde 19. yüzyılın Avrupalı tarih-çileri ve sosyal bilimcileri tarafından adlandırılmış ve tasnif edilmiştir. Buna göre yazının bulunmasından Roma devletinin MS 375 yılında ikiye ayrılışına kadar olan dönem, Eski Çağ ya da ilk Çağ (Antik Çağ) olarak adlandırılır

Yazının ilk olarak MÖ 3000-3500 seneleri arasında Sümerler tarafından keşfedildiği bilinmektedir. Sümerler günlük hayatın çok farklı yönlerine ilişkin kayıtlar tutmuşlardır. Devlet işlerinden, gelenek ve göreneklere, tapınaklardaki usul ve esaslardan ekonomi-ye ve kütüphane kataloglarına varıncaya kadar geniş bir alanda yazılı miras bırakmışlardır. Bu mirasın önemli ayrıntılarından biri de Sümerlerde eğitim ve okul faaliyetleridir

Bugünkü anlamda eğitimin bir kamu hizmeti hâline gelmesi, toplumdaki bütün bireyleri ve aileleri ilgilendirmesi, devlet okullarının açılması ve eğitimin hemen herkes için bir ihti-yaç hâline gelmesi büyük ölçüde 18. yüzyıl sonrasında meydana gelmiştir. Bu icadın adı “modern eğitim”dir

Tarihte okula benzer ilk yapıların Sümerler tarafından kurulduğu varsayılmaktadır. Sümer medeniyetine ait bulunan tabletlerde okul günlükleri, hikâyeleri ve faaliyetlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre Sümer’de, daha çok dinî ve mesleki nitelikte okullar açılmıştır

Okulda ummia (üstad, hoca) adında bir “baş eğitici” ya da “yönetici” vardır. Bu baş eğiticinin yanında yardımcı personeller vardır ve onla-ra “okul ağabeyi” denilir. Öğrencilere de “okul oğlu” denilirdi. Ayrıca sınıfta di-siplinden, yoklamadan ve ödevleri kontrolden sorumlu sınıf başkanı statüsünde birileri de bulunurdu

Akadlarda kadınlara ayrı bir önem verilirdi. Kadınlar günlük hayatın pek çok alanında yer alırdı. Bu kavimde aile eğitimine ilişkin birçok uygulamanın ol-duğu söylenmektedir.

Antik Mısır medeniyetinin eğitim ve bilim alanındaki en önemli icadı hiyerog-lif adı verilen resim yazısıdır

Özellikle seçkin kesimin çocukları beş yaşına geldiğinde okula gönderilir ya da özel eğiticiler tutulurdu. ilkokula benzer okulların yanında, ortaöğretim ve yükseköğ-retim düzeyinde az sayıda kurumlar da bulunuyordu

Tarihçi Herodot, Eşatun ve Aristo, matematik ve geomet-riyi icat edenlerin Mısırlılar olduğunu söylemişlerdir

yazı aracı olarak papirüsleri kullandığı görül-müştür. Bu papirüsler üzerinde her

türlü yazı ve resim işleri yapılmıştır. Yine bu dönemde okul-larda vücut sağlığını ve estetiği amaçlarıyla beden eğitimi ders-leri de verilmiştir. Antik Mısır’ın eğitim sisteminde günümüz vakıf sistemine benzeyen yapıların olduğu bilinmektedir.

Mısır’da eğitimle ilgili en eski metinlerden biri Ptah-Hotep tarafından kaleme alınmıştır Bu dönemin önemli eğitimcilerinden biri Ani’dir.

iran sınıfsal yapısı olan bir topluma sahiptir. iran toplumu asilzâdeler, muğlar ve halk tabakası olarak ayrışır. Bu ayrışma farklı biçimlerde bugüne kadar gelmiştir.

iranlıların dinî ve ahlaki eğitiminde güçlü ve devamlı etki yapan kişi Zerdüşt idi. iran kültür ve medeniyetinin özünü oluşturan Zerdüştlükte toplumsal hayatın düzeni ve korunması önemli bir yer tutar

Fe-nikelilerin geliştirdikleri 22 harflik alfabe, önce Yunan'a sonra italya ve derken bü-tün Avrupa'ya geçmiştir.

Fenikeliler astronomi ve camcılık mesleğinde ileriydiler. Maden ve maden işçi-liği yanında boya işiyle de ilgilenmişlerdir.

MÖ 974-937 tarihleri arasında Hz. Süleyman zamanında en parlak devrini yaşayan ibraniler Kenan Diyarı olarak bilinin bugünkü Filistin bölgesinde yaşamaktaydı-lar. MÖ 721'de Asurlular tarafından yıkılan ibraniler, dünyanın farklı bölgelerine dağılmak zorunda kalmışlardırYahudi şeriatının kutsal metni olan Tevrat'ın okunduğu, yorumlandığı ve top-lum yararına hükümlerin çıkarıldığı Haham okulları, ibranilerin en önemli eğitim kurumlarıdır. 15-16 yaşını bitiren çocuklar buraya alınırlar ve sıkı bir dinî eğitim-den geçirilirlerdi

ibranilerdeki eğitim yön-temleri büyük ölçüde skolastik idi. Ezber ön planda olup, otorite hoca ve klasik ki-taplar dikkatle takip edilirdi. Eğitimde disiplin sıkıydı ve hocaya itaat şarttı. Fizik-sel cezaların verilmesi sıradan bir uygulamaydı. Ancak ibrani eğitiminde zamanla katı eğitim yöntemlerinin terkedildiği ve kuralların yumuşadığı bilinmektedir. “Ço-cuklar bir elle cezalandırılmalı, iki elle okşanmalı” düsturu, ibrani eğitiminin önem-li bir ilkesi hâline gelmişti.

Hunlar, demir, bakır, gümüş, altın gibi madenleri hayatın farklı alanlarında ve değişik biçimlerde kullanmışlar ve böylece özgün sanat eserleri meydana getirmişlerdir. Bu sanata “step sanatı” denilmiştir.

Hititlerde, çağdaşı diğer toplum ve kültürlerdekine benzer eğitim faaliyetleri görülür. Eğitim ve kültür hayatlarına ilişkin veriler, arkeolojik kazılar-dan çıkan materyaller üzerine yapılan yorumlardan oluşmaktadır

Devletin işleyişinde bürokratik işler ilerlemiş görünmektedir. Bu bakımdan ya-zıya önem verilmiştir. Hititler, Sümerlerden etkilenerek, kendilerine özgü bir çivi yazısı geliştirmişlerdir. Bunun yanında bir de hiyeroglif yazısı kullanmışlardır. Çivi yazısı daha çok devletin resmî işlerinde, diğeri ise halkla ilgili konularda kullanıl-mıştır ki

Urartular, taş oymacılığı, mimari yapılar, su bentleri, göletler vb. teknik ve mühendislik bilgi ve becerisi isteyen alanlarda ilerlemişlerdir.

Anadolu'da hüküm süren Frigler ve Lidyalıların dünya kültür mirasına önem-li katkıları vardı. Frigler Balkan kökenli bir toplumdur. Ancak en önemli faaliyetle-rini Anadolu'da gerçekleştirmişlerdir. Onlar da büyük ölçüde Sümerlerden ve di-ğer Mezopotamya kültürlerinden etkilenerek, kendilerine özgü Frig alfabesini ge-liştirmişlerdir. Friglerin eğitim tarihi açısından önemli görülen özelliklerinden biri, onlara ait oyuncakların bulunmasıdır

Urartular, teknik ve mühendislik bilgisi gerektiren alanlarda; Frig ve Lidyalılar alfabe, oyuncak konularında; ionyalılar da rasyonel işlerde eğitim dünyasına katkı sağlamışlardır.

Eski çağlarda Çin’de çocukların nasıl eğitileceğine dair kitaplar yazılmıştır. Öy-le ki bu kitapların dünyanın ilk pedagojik kitaplarından olduğu kabul edilir. Örne-ğin MÖ 2200 dolaylarında yazılan şoking adlı çocuk eğitimi kitabında ülkede hiz-met eden bir eğitim bakanlığından bile bahsedilmiştir. Söz konusu bakanlığın gö-revleri sayılmış ve bunlar arasında; baba ile çocuk arasındaki ilişkiye, kral ve top-lum ilişkisine, hak ve adalete, kadınlara ve anne babaya hürmete, büyük ve küçük arasındaki saygıya, dostlar arası iletişime vb. konulara dikkat çekilmiştir

Antik Dönem Çin’de, cemaat okulları, kanton okulları, büyük kasaba okulları ve büyük şehir okulları olmak üzere fark-lı türde okullar bulunurdu

Çin halk okulları bü-yük ölçüde Lao-tse ve Konfüçyüs felse-fesinin etkisinde eğitim yapardı

indus havzası ve Ganj civarı Hint toplumunun kültür ve medeniyetler inşa ettiği bölgelerdir. MÖ 1500-1000 tarihleri arasında bu bölgede yaşayan Hintliler arasında Brahmanizm yaygınlaşmıştır.

Eski Çağ Hint toplumunda “eğitimin temeli ailede atılır” anlayışı hâkimdir

Hindistan’ın Antik Çağlarında gelişen ve modern zamana kadar devam eden kast sisteminin en üst basamağında Brahmanlar (din adamları) bulunuyordu. Bu sınıfın büyük imkânları ve hakları vardı. Herkes onlara hizmet etmekle ve onla-rın dediklerini dinlemek ve uygulamakla yükümlüydü. Kastın ikinci sınıfında Kşatriyalar yer alıyordu. Bu sınıfı askerler meydana getiriyordu ve bunlar da din adamlarından sonra en itibarlı ve seçkin sınıftı. Üçüncü olarak ise halk tabakası Vaysiyalar geliyordu. Esnaf, sanatkâr, ziraatçı ve küçük toprak sahipleri bu sınıf-tandı. Toplumsal sınıfın en sonunda (altında) ise Südralar (parya) yer almaktay-dı. Südralar kölelerden, ağır ve eziyetli işlerde kullanılan esirlerden oluşuyordu

Hint kast sisteminin temel tabakaları: Brahmanlar, Kşatriyalar, Vaysiyalar ve Südralardır. Bu yapı eğitim sisteminide belirgin biçimde etkilemiştir

Hint krallarından Rama’nın çocuk eğitimiyle ilgili yazdığı bir kitap, pedagoji ta-rihinin ilk çocuk psikolojisi eseri olarak kabul edilir. Burada çocuğun farklı zaman-lardaki psikolojik hâlleriyle ilgili tasvirler yapılmıştır. Din adamlarının etkin olduğu okullarda Buda ve Brahman öğretilerinin yanında aritmetik ve geometri dersleri de öğretilirdi. Bunun yanında dil bilgisi, edebiyat ve retorik, önemli dersler arasın-daydı

Buda ahlakının ana çizgileri-ni, dünyanın diğer kadim din ve felsefelerinin kuralları oluşturur.

Bunlar: Doğruluk, saflık, düşünmek, nefsini kötülüklerden korumaktır. Buda’ya göre doğrunun beş ayrı prensibi olup bu ilkeler Hint eğitiminin felsefesini oluş-turur:

1. Canlı olan hiçbir şeyi öldürmemek.
2. Başkasının karısına, kızına dokunmamak, saygı göstermek.
3. Başkasının malına dokunmamak.
4. Yalan söylememek.

Sarhoş eden her türlü içkiden sakınmak

Antik Yunan kültür ve medeniyeti MÖ 1100’den başlayarak yüksek bir düzeye çık-mıştır. 500-600 yıl kadar geçtikten sonra altın çağını yaşamış ve dünyanın en zen-gin ve etkili bilim, kültür ve sanat hareketleri burada meydana gelmiştir. Burada bilim, felsefe, sanat, kültür, siyaset ve diğer

alanlarda dünyaca meşhur ve uzun yıl-lar etkili olacak kişiler yetişmiştir. Bu filozofların eğitimle ilgili de önemli çalışma-ları olmuştur

. Örneğin Sokrat bile yalnızca erkeklere ders vermenin gerekli olduğunu düşünüyordu. Aristo da yalnızca hür/asil insanla-ra eğitim vermenin gerekliliğine inanmıştı.

Antik Yunan'da eğitimin temel amacı, “bedenin ve ruhun güzel ve uyumlu bir tarzda geliştirilmesidir

Antik Yunan'da “kalokagathie” hem temiz hem de güzel bir ruh ve ahlak birlikteliğini ifade eder.

Bunun sağlanabilmesi için jimnastik ve müzik eğitimine çok önem verilirdi.

Zengin aileler çocukları için “eğitici, mürebbiye ya da bakıcı” anlamına gelen “pe-dagog” tutarlardı

felsefe öğretim ve eğiti-min en üstünü kabul edilirdi ve büyük bir itibarı vardı. Felsefe öğretiminin çok farklı amaçları ve metotları vardı. Sokrat her türlü sınıftan ve yaştan insana eğitim verirdi. Ona göre “kendini bilmeyi öğretmek” felsefenin temel amacıydı. Platon kendi kurduğu Academia (Akademi) adlı okulda felsefe okuturdu. Bu okulun ka-pısında “matematik bilmeyen giremez” yazıyordu. Aristo'nun ders verdiği Lyseum (Lise)'un kapısında ise tabiat bilimlerini bilmenin şart olduğu yazıyordu.

Platon (Eşatun)'un kurduğu felsefe okulunun adı Akademia, Aristo'nun kurduğu okul ise Lyse (Lise)'dir

en önemlileri Sokrat, Platon (Eflatun), Aris-to'dur. Bunların hepsinden önce gelişen felsefi Sofist akımı vardır. Bu akımın ön-de gelen temsilcisi de Protogaros'tur.

Protagoras kendini “sofist” olarak adlandırmıştır. Sofist, “bilgelik öğretene”, “bil-gelik taslayan” anlamlarında kullanılmıştır. Ancak temelde, Atina'da para ile ders veren gezgin öğretmenler grubuna verilen bir isim olmuştur

Sofistlerin ana ilkesi, “her şeyin ölçüsü insandır” prensibine dayanır

Sofistler, Avrupa ve dünya eğitim tarihinin çok yakın zamanlara kadar etkisi altında olacağı “yedi hür sanat/bilgi” olarak bilinen ders hiyerarşisinden ilk üçü olan “trivium”u (gra-mer, retorik ve diyalektik) icat eden ekoldür.

Gramer: Bir dilin doğru ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için gerekli teknik bilgiler.

Retorik: Doğru, güzel, etkili, ikna edici tarzda konuşabilmenin yöntemleri. Diyalektik: Bir konuyu karşılıklı konuşma ve tartışmada zihnî kıvraklık

Sokrat'ın eğitim tarihi açısından en önemli özel-liği, kendine özgü bazı öğretme yöntemleri yanın-da, öğrencilerine sonsuz bir sevgi beslemesi, gerçe-ğe karşı fayda gözetmeyen bağlılığı; tavır, davranış ve kanaatleri arasındaki samimiyet ve tutarlılığıdır

1. ironi: Bir hakikati alaylı yollarla, bilmemezlik ve cahillik ayaklarına yatarak karşısındakine hissettirme sanatıdır. Bu metodun tarihte bilinen en büyük ustala-rından biri hatta ilki Sokrat'tır

2. Doğurtmaca (Maeutik Metot): Sokrat annesinin ebe olmasından hare-ketle, öğretim sanatını bu meslekle ilişkilendirmiştir. Ebe nasıl annelerin kar-nındaki çocukları belli metot ve hareketlerle çıkartıyorsa, Sokrat da insanların ruhlarındaki gerçeklikleri kendi metoduyla meydana çıkarmıştır

Bir hakikati alaylı yollarla, bilmemezlik yaparak karşıdaki kişiye göstermeye ironi denir.Eğitim tarihinde bu sanatın öncü ismi Sokrat'tır.

Doğurtmaca (maeutik) insanların dış dünyalarındaki hakikati farklı yollarla ortaya koymaları, anlamalarıdır.

Peloponnes Savaşı'nda yenilmesinden sonra gençler, yenilginin sebebini Atina de-mokrasisinde buldular ve hükûmete "aydınlar aristokrasisinin getirilmesini" savun-dular. Atina bu eleştirilerden Sokrat'ı sorumlu tuttu, onu mahkemeye verdi. Mah-keme, onu suçlu bularak idamına karar verdi

Platon Academia adlı kendi felse-fe okulunu kurdu. Burada ücretsiz dersler veriyor-du ve geniş bir kitaplığı vardı. Bu okul, MS 529'da Roma Kayzer'i Justunian'ın burayı kâfir kurumu ilan edip yıkmasına kadar varlığını devam ettirdi. Bu okulu günümüz üniversitelerinin temeli olarak sayanlar vardır. Ancak günümüz üniversiteleri ger-çek anlamda 12. yüzyılda ortaya çıkmıştır

Platon'un eğitimle ilgili konuları tartıştığı önemli kitabının adı Politeia (Devlet) 'dır.

Platon, felsefe dünyasında "ideler dünyası" metaforuyla meşhurdur

Platon, toplumun mutlu bir şekilde yeniden organize olabilmesi için ideler dün-yasının eğitim yoluyla hayata geçirilmesi gerektiğini savunur

Toplumunu idareciler, savaşçılar ve köylüler olarak sınıflandıran Platon, eğitimin ilk iki sınıf için geçerli olduğunu savunur

Karakter eğitimi: Küçük çocukların bakım evresinde, bakım ve yetiştirme yurtlarında ortaklaşa sosyal hayatı sayesinde oluşur. İnsanlar arası iletişim, saygı ve sevgi önemlidir. Çocuklar özel mülkiyet bilincinden mahrum edilirler.

Estetik Eğitim: Çocuklara güzellik ruhunun kazandırılmasıdır. İnce, zarif ve medeni davranışlı insanların yetiştirilmesi amaçlanır. Bu amaçlara ulaşılabilmesi için, edebiyat, şiir, müzik ve mimari gibi sanatlar kullanılır.

Beden Eğitimi: Erken yaşlardan itibaren bütün çocuklara verilir. Her yaş dö-neminde seviyeye göre, farklı hareketler, sporlar ve yarışmalar yaptırılır. Beden eğitimi, sağlıklı, güçlü, güzel görünüşlü, savaşçı ve atletik bir yapıya sahip nesiller yetiştirmek için verilir.

Mesleki Eğitim: İdeal toplum ve devletin oluşabilmesi için, yeni nesillere ha-yatlarını kazanabilecekleri, topluma faydalı olabilecekleri bir meslek öğretilmelidir. İnsanların en iyi yapabileceği iş seçilmelidir.

Felsefi Eğitim: Felsefi eğitim, her türlü eğitim kademesinde ve çeşidinde bu-lunur. Bilginin ve hakikatin yolu felsefe öğrenmekten geçer. Onun için Platon en

çok felsefi eğitimi önemli görmüştür

MÖ 342'de Bü-yük İskender'in hocası oldu. İskender ile bir süre son-ra fikir ayrılığına düşerek Atina'ya geri geldi ve Aca-demia benzeri, kendi felsefe okulu olan Lykeion (Li-seum, Lise)'ü kurdu.

Bu gün realist felsefenin kökeni olarak bilinen bu görüşe göre, Platon'un dediği gibi var-lığın gerisinde "ideler dünyası" diye bir şey yoktur. Varlığın kendisi aynı zamanda özüdür. Varlığı gerçek yapan yine kendisidir. Aristo bunlara "form" adını vermiş-tir. Ona göre, şeylerin esasını teşkil eden "şekil" yani "form" dış biçim olarak de-ğil, her şeyin özünde bulunanlar olarak kabul

edilir. Bu “şekil”ler yani eşyanın özü, maddeye biçim verir ve aynı zamanda da canlılık kazandırır. Onun içindir ki buna “canlılık ilkesi” (entelechia) adı verilir.

Aristo da devleti mutlak bir varlık olarak kabul eder. Ona göre eği-timin amacı; insanı içinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli bir üyesi hâ-line getirmektir

Aristo’ya göre varlık, kendisinin özüdür. Varlığı oluşturan şekle “form” denir. Form eşyaya canlılık kazandırır. Buna entelechia (canlılık ilkesi) denir.

Nikomakhos Ahlakı ve Politika Aristo’nun eğitim ve toplumla ilgili görüşlerini açıkladığı kitaptır
Aristo ferdiyetçi eğitime de önem verir

Helenistik Dönem, Yunanlıların bağımsızlığını kaybetmesinden Roma imparator-luğu’nun kuruluşuna kadar olan zaman aralığını (MÖ 323-MS 30) kapsar. Bu dö-nemde Atina’nın yanında iskenderiye, Antakya, Bergama, Rodos, Tarsus ve daha sonra da Roma gibi önemli bilim ve kültür merkezleri oluştu. Bu dönemde Öklid, Arşimet, Heron, Aristark gibi meşhur kişiler yetişti.

Resimli okul ders kitapları bu dönemde kullanılmaya başlanmıştır. ilkokuldan sonra klasik Yunancanın öğretildiği, klasik şair ve yazarların eserlerinin okutulduğu 10-12 yaş arası çocukların gittiği ortaokullar bulunmaktadır.

Daha önceleri sadece jimnastik eğitiminin verildiği liseler=Cimnazlar (Gymna-sium), bu dönemde birer kültürel eğitim merkezi hâline geldi. Sofistlerden devra-lınan yedi hür bilginin ilk üç kısmı gramer, retorik ve diyalektik (üçlü anlamına gelen: Trivium) bilimleri liselerde de okutuldu

Quadrivium: Helenistik Dönem’de “Trivium” eğitim sisteminin üzerine eklenen dört disiplini ifade eder. Bunlar: Aritmetik, Geometri, Astronomi ve Müziktir.

Helenistik Dönem’in en önemli özelliği, Antik Yunan’dan devralılan trivium’a bu devirde dört ayrı disiplinin eklenmesidir. Bunlara dörtlü anlamına gelen Quadrivium de-nir. Bu dört disiplin: Aritmetik, Geometri, Astronomi ve Müzik’ti

Helenistik dönemde şu dört felsefe okulu meşhur olmuştur: Platon’dan beri devam eden Akademia, Peripatikçiler, Stoacılar ve Epikürcüler. Akademia, Platon’un kurduğu felsefe okuludur. Peripatikçi okul ise Aristo’nun kurduğu Lykeion’un devamı niteliğinde felsefi bir öğretim merkezi-dir. Diğer ikisi ise bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Stoacı okul, MÖ 300 civarında Atina’da Zenon tarafından kurulup MS 6. yüz-yıla kadar devam etmiştir. Stoa felsefesi üç bölüme ayrılır: Mantık, Fizik ve Ahlak. Stoa felsefi öğretisinin temeli ahlaktır

Helenistik Dönem’de Akademia, Peripatikçiler, Stoacılar ve Epikürcüler olmak üzere dört önemli eğitim/felsefe ekolü etkili olmuştur.

Epikürcü okul ise MÖ 300 yıllarından Epiküros tarafından yine Atina’da kurul-muş ve uzun yıllar taraftar bulmuştur. Epikür, öğrencilerini bahçede toplayıp ders verdiği için onun taraftarlarına “Bahçe filozofları” denmiştir

Epikür felsefesinin özü, Stoacılar da olduğu gibi Mantık, Fizik ve Ahlak teorile-rinin birleşiminden meydana gelmiştir. Epikür her türlü bilgiyi duyuma indirger

. Epi-kür'ün ferdiyetçi bir ahlak anlayışı olup devlet ahlakını prensip olarak kabul etmez. Ona göre insan, politik alanda ruh sağlığını ve sükûnetini kolayca kaybedebilir. Bilge kişi, devlet hayatından kaçarak kendi rahat köşesine çekilmelidir.

iç özgürlüğe ulaşma, bilgelik ve sarsılmaz iradeye “stoacı sükûnet” denir.

imparator Konstantin 313 yılında bir tolerans bildirgesi yayımlayarak artık Hris-tiyanlar açık olarak ibadetlerini yapmaya ve dinlerini yaymaya başladılar

Roma'da bi-lim, kültür, sanat ve askerlik bakımından altın çağ, MÖ 200-180 tarihleri arasında imparator Sezar zamanında yaşanmıştır.

Antik Çağ Roma'da eğitimin temel amacı “iyi vatandaş” yetiştirmektir. İyi vatandaş becerikli, sağlam bir karaktere sahip kişidir.

ilkokuldan sonra ise Gramer Okulları adında 12-16 yaş arası hür ailelerin çocuklarının gidebildiği orta düzeyde okullar vardı. Bu okullarda Yunanca ve Latince öğretiliyordu. Gramer okullarından sonra Retorik Okulları geliyordu. Güzel konuşma, Roma'da bütün sanatların en yükseği kabul ediliyordu. Bu retorik okullarında Yedi Özgür Bilgi/Sanat olarak bilinen Gramer, Retorik, Diyalektik, Aritmetik, Geometri, Astronomi ve Müzik okutuluyordu.

: Cato (MÖ 234-149), Marcus Varro (MÖ116-27), Cicero (MÖ 106-43), Seneca (MÖ3- MS 65), Marcus Quintilianus(35-96), Plutarch (46-125).

Bunlar arasında Cicero retorik ustasıdır. İnsan-daki aklın gücüne inanan Cicero, dil eğitimi yoluyla insanların bilinçlenmesini savunmuştur.

Seneca, Roma medeniyetinin önde gelen isimlerinden biri olup eğitimle ilgili eserler yazmıştır. Eğitim görevini, “insan okul için değil, hayat için öğrenmelidir” şeklinde tanımlar.

Quintilianus da Roma'nın önde gelen filozof eğitimcilerinden olup bir retorik ustasıdır. Ezber yöntemi ve konferans verme metotları üzerinde durmuştur. Eğitim-de oyunun önemine ve erken yaşta oyun oynamaya dikkat çekmiş, sadece fiziki eğitime değil, eğitimde zihni, ahlaki ve dil gelişimine de önem verilmesini istemiştir. Ona göre dil öğretimine Yunanca ile başlamalı, daha sonra da Latince ile devam edilmelidir. Çocuğa fiziksel ceza verilmemelidir. Öğretmen, öğretim ilke ve yöntemleri yanında çocuk psikolojisini de iyi bilmelidir.

Roma eğitiminin etkin simalarından Plutarch ise eğitimle ilgili görüşlerini Ah-lak başlığı altında toplamıştır.

Modern bilim ve felsefenin kökenleri 15. ve 16. yüzyıl Röne-sansı ile özdeşleştirilse de canlanma, 12. ve 13. yüzyıllarda Paris, Oxford, Cambridge, Bologne, Padua gibi şehir merkezlerinde lonca hâlinde teşkilatlanmış üniversitelerde başlamıştır.

Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet için önem arz eden günümüzde genel anlamda İsrail ve Filistin'in bulunduğu topraklara, özel anlamda Kudüs şehrine verilen özel isimdir.

Orta Çağ Hristiyan düşüncesine göre Tanrı, insanı altıncı günde yaratmış; flora ve faunaya egemen bir varlık olarak donatmıştır. İnsan, hayatı boyunca ilk günahın bedelini somut bir biçimde ödemeye mahkum edilmiştir. İnsanı evrenin merkezine yerleştiren Orta Çağ düşüncesine göre, yaratılışın özü insanın kurtuluş mücadelesiyle ilişkilendirilmiştir.

“pagan” Doğu’nun okulları yavaş yavaş tarih sahnesinden silinirken “Hristi-yan” Batı’nın eğitim kurumları yükselişe geçmiştir. 529 yılındaki imparatorluk fer-manıyla Atina’da Platon’un kurduğu Akademia kapatılırken, aynı yıl Monte Cassi-no açılmıştır

Roma’nın 130 km. güneydoğusunda kayalık bir tepe üzerinde Benedikten tarikatı tarafından 529’da açılan manastır okulu.

Tapınak şövalyeleri’nin terimsel karşılığı: Haçlı Seferleri sırasında Hugues de Payen isimli bir şövalye tarafından sekiz şövalye ile birlikte 1119’da kurulmuştur. 1099’da Kudüs şehrinin alınmasıyla kendilerini şehrin muhafızları ilan eden tapınak şövalyelerine katılabilmek için; fakirlik yemini etmek, bekaret ve kiliseye itaat gerekmektedir. Görevleri din adamlarını ve Kudüs’e gidenleri korumaktır.

Piskopos okulları, Avrupa kıtasında hemen bütün piskoposluk bölgesinde açılmıştır. Her ne kadar temel amacı “tapınak şövalyeleri[S3]” yetiştirmek

Piskoposlukların denetimindeki okulların yanı sıra kilise yahut cemaat okulları da Orta Çağ’ın önemli eğitim kurumları arasındaydı. Vaison Konsili’nin 529’da verdiği karar doğrultusunda okul açmakla yükümlü kılınan papazlar, bu sorumluluk-larını ilk önce italya’da uygulamış ve zamanla kuzeye doğru yaymışlardır. Bu okul-ların öğretim programlarında, ikinci yüzyıldan sonra ciddi bir reform gerçekleşme-miş ve okuma, yazma, ilahi, temel Hristiyanlık dogmalarına ek olarak Orta Çağ’da aritmetik dersi de eklenmiştir.

gelimi“oblati” terimiyle kategorize edilen kız öğrenciler, ma-nastırlar için yetiştirilmek üzere müstakil sınıflarda ve laiklerden ayrı tutulmaktay-dılar

Benediktenler: Orta Çağ’da -530’dan itibaren- Aziz Benedikt’in liderliğinde Roma Kilisesi’ne bağlı olmak üzere en fazla manastır tesis eden, en sistematik ve teşkilatlanmış eğitim sistemini en erken kuran cemaatlerden biridir.

Karolenj hanedanının en meşhur imparatoru olan Charlemagne’den itibaren başlayan Rönesans hareketi; Latincenin kullanımını sadeleştirip, birçok klasik ya-zarın çalışması yanında kitapları araştırıp incelemeye dayalı bir kültürü yeniden or-taya koymuştur.

Papalık sistemini kabul etmeyen ilk olarak iskoçyalı Protestanlar tarafından kabul edilen bir anlayıştır. Ayırt edici özelliklerinin başında ekümenik inanç açıklamalarının yanı sıra reform kilise babalarının yazdıkları Belçika inanç Açıklaması, Heidelberg ilmi-hali, Westminster inanç Açıklaması ve ilmi-halleri ile Dort Kanonu gibi açıklamaları, Kutsal Kitap öğretilerini izah eden temeller olarak kabul etmeleri ve kilisede görev alacak kimseleri bu inanç açıklamaları ile yetiştirmeleridir.

Saray okullarının en tanınmışları arasında; Alcuin’in (735-804) başöğret-menliğini yaptığı ve bizzat kralın kız ve erkek çocukları ile kız kardeşinin ve diğer saray halkının katıldığı İngiliz Kraliyet Okulu gelmektedir. Alcuin, asistanlarının yardımıyla takip ettiği yöntem sayesinde öğrenmeyi öğrenmenin lezzetini evve-la İngiltere’ye ardından kıtaya yaymıştır.

Papaz okullarının denetiminden başpapazlar ve manastır rahipleri sorumlu tu-tulmuşlardır

Paris Üniversitesi gibi- katedral okullarından doğabiliyor, bir kısmı ise -Bologna, Salerno gibi- katedral yahut ma-nastırla ilgisi olmayan kolej vs. okullardan gelişebiliyordu.

Kolej sisteminin en önemli farkı; organizasyonun özel mülkiyet esasına dayanması, yani üniversitenin kendine ait yerleşik bir düzeninin sağlanmasıdır. Paris'in etkisi, Oxford ve Cambridge Üniversitelerini de şekillendirmiştir. Günümüzde Fransa'da olmasa bile önde gelen İngiliz Üniversitelerinde hâlâ bu sistem dahilinde eğitim faaliyeti sürdürülmektedir-

Meşhur matematikçilerden Lancelot Hagen, “dünya medeniyet tarihine Hintli-ler’in sıfırı bulması kadar önemli katkı yapılmamıştır

MÖ 600-MS 600 yıllarını kapsayan Budist dönemde sistemli, örgütlü, kurumsal bir eğitim yapısı belirmiş ve “Vihara” adı verilen manastırlar, en önemli eğitim ve kül-tür merkezleri olarak faaliyet göstermişlerdi. Budist eğitimin temel özelliği; yaklaşık 2500 yıl önce Buda olarak bilinen Prenses Siddhata Gautam’a ait öğretilerin tedrisiydi Öğrencinin takdim edilmesinden sonra Buda’ya, dine ve manastıra haya-tı boyunca bağlı kalacağını ifade eden bir yemin ettirilir ve “Upasampada” törenine geçilirdi. Bu ritüel, öğrencinin manastırdaki eğitiminin on ikinci yılında, 20 yaşında gerçekleştirilirdi. Acemilik yılları boyunca “Sharman” adıyla anılan öğrenci, tüm hocalarının hazır bulunduğu bir salona alınırdı. Evvela hocalar kendi aralarında Sharman için bu ayininin düzenlenmesinin uygun olup olmadığına karar verirdi. Çoğunluğun onaylaması üzerine, Upasampada ayinine başlanırdı. Ayin tamamlandığında öğren-cinin ailesi de dahil dış dünyayla tüm ilişkileri sona ererdi.

. Budist dönemde de Vedic eğitim anlayışı devam ettirilmiş ve öğrencilerin psikolojik gelişiminden ziyade ahlaki yapısının terakkisi hedeflenmişti. Ancak öğrencinin “Bodhi-sattva” denilen döneme gelmesiyle birlikte zihinsel eğitim programı da uygulanma-ya başlanırdı. Bu program, aşağıdaki metodlar çerçevesinde takip edilmiştir:

1. Sözlü (Verbal) eğitim: Budist dönemde yazının, kağıdın ve matbaanın ye-terince gelişmemesi nedeniyle Vedic Çağı’ndaki gibi eğitim söze dayalıydı. Öğretmen tarafından gerçekleştirilen sözlü anlatımları, öğrencilerin ezberle-mesi beklenirdi. Yine öğretmen, öğrenme sürecini kalıcı hâle getirmek için sorularla öğrencilerin ezberini mütemediyen kontrol ederdi.

2. Tartışma: Halkın önünde düzenlenen münazara müsabakalarında başarılı olmanın yolu, diyalektik tekniklerine hakim olmaktı. Öğrenci, kendi argü-manını rasyonel bir şekilde temellendirebilmeli, karşıt fikirleri çürütebilmeli ve eleştirilere karşı tatmin edici açıklamalar getirebilmeliydi. Söz konusu be-ceri düzeyleri, aynı zamanda tartışmanın hangi kurallar çerçevesinde ger-çekleştirildiğini de göstermektedir.

3. Akıl ve mantığın üstünlüğü: Budist dönemde münazaraların giderek yay-gınlaşması, mantık biliminin eğitimini yaygınlaştırmış, geliştirmiştir. Birbiri-ne karşıt meselelerin halli, ancak mantık dahilinde ortaya atılan argüman ve burhanlarla mümkün olabilirdi. Mantık dersleri, öğrencinin zihinsel yapısını ve bilgi düzeyini olumlu yönde etkilediği düşüncesinden hareketle müfre-datta önemli bir yer edinmişti.

4. Geziler: Budist rahiplerin öğretmenlik kadar önemli vazifeleri, Budizm’i yaymaktı. Sariputta, Mahayagga, Aniruddha, Rahula gibi dönemin meş-hur hocaları, tüm Hindistan’ı dolaşarak gençlere Budizm’i öğretmek amacıyla yoğun çaba göstermişlerdi.

5. Konferanslar: Dinî meselelerin başlıca gündem konusu olduğu konferans-lar, yıl boyunca her ay başında Budist rahiplerin başkanlığında gerçekleştirilmiştir. Halka kapalı olarak düzenlenen bu konferanslara manastır rahiple-rinin de katılımı zorunludur.

6. Meditasyon: Budizm’de bir mağaranın yahut bir ormanın içinde her şeyden soyutlanarak uzun süreli meditasyonlar yapmak, ruhun kurtuluş yollarından birisi olarak kabul edilmişti. Öğrencilerin ancak yıllarca eğitimden sonra, başlangıçta hocalarıyla birlikte ve yeterli bulunduğu tek başına meditas-yona çıkmalarına müsaade edilirdi.

Eğitilmişler Meclisi: Ay başlarındaki konferansların yanı sıra her ayın sonunda eğitimli sınıfın bir araya gelmesi, Budist eğitim sürecinin önemli bir aşaması olarak görülmüştü. Toplantıların amacı, din adamlarının ve adayların ahlaki standartlarını yükseltmeye çalışmaktı. Öğrenci ve hocaların bunlara katılımı zorunluydu. fiayet bir rahip, hastalığı nedeniyle mazeret bildirmişse, toplantı onun gelebilmesi için kendisine yakın bir yerde gerçekleştirilirdi. Bütünüyle ahlaki bir etki yaratabilmek amacıyla düzenlenen bu toplantılar, demokratik bir yapıya sahipti.

Viharalardaki eğitimin amacı; Nirvana’ya ulaşmak olduğuna göre öğrencilere kurtuluşun yollarını öğretmek, müfredatın en önemli konusu hâline gelmişti

Bu öğretiler temelinde yapılandırılan ve etkisini günümüze dek sürdüren Bu-dist eğitim anlayışının temel ilkelerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

(i) Eğitimin gelişmesi/yayılmaması: Budist eğitimde karakter eğitimi, çocuğun kişiliğinin zihinsel, fiziksel, entelektüel ve ahlaki gelişimi esastır.

(ii) Karakter eğitimi: Disiplin, sert ve acımasızdır. Bekârlık zorunlu olmasa da tercih edilmektedir.

(iii) Dinî eğitim: Müfredattaki en önemli ders dindir. Eğitimin yegâne ve en önemli amacı, Budizm’in ilkelerini yeni nesillere öğretmek ve Nirvana’ya ulaşma yollarını aktarmaktır.

(iv) Yaşam için eğitim: Budizm, olağan, gündelik hayatı dışlamadığından din eğitimi pratik konularla bir arada gerçekleştirilmiştir

Buda’nın öğrencilerinden Anand, üvey annesinin aracılığıyla bulduğu 500 kız öğrencinin, yoğun sınırlamalar ve kurallar altında dahi ol-sa ilk defa viharalarda eğitim görmesini sağlamıştı

Budist öğretmen-ler, huzur ve barış içerisinde bir yaşam biçiminin yollarını öğreten “aydınlanmış sınıf” olarak kabul edilmişlerdi Budist dönemde hocalar, Acharyas ve Upadhyas olmak üzere iki sınıfa ayrılmıştı

Türk-islam imparatorluğu’nun hâkimiyetinde Hindu eğitim teşkilatı; devlet des-teğinden yoksun bırakılmıştı. Özellikle varlıklı Hindu ailelerin yardımlarıyla kıtanın muhtelif bölgelerinde inşa edilen evlerin verandalarında, Budist tapınaklarında ve nadiren müstakil binalarda, “pathshalas” denilen ilkokullarda Hinduizm öğretilme

Pathshalas’daki eğitim dört kademe hâlinde ilerlemekteydi. Birinci aşamada, öğrencilere kum üzerinde alfabe öğretildikten sonra mektup yazma alıştırmaları yapılıyordu. ikinci aşamada, öğretmenler palmye yapraklarının üzerine ahlaki içe-rikte bir söz yazıyor, öğrenciler sırayla kırmızı kurşun kalemle bu yazıya ait izlerin üzerinden geçiyorlardı. Üçüncü kademedede; öğrencilere serbest yazı çalışmaları yaptırılmış ve birleşik sözcüklerin doğru telaffuzu ile düzgün cümle kurma öğretil-mişti. Ayrıca yazı diliyle günlük konuşma dili arasındaki fark konusunda da bilgilendiriliyorlardı. Son aşamada ise kâğıt üzerinde yazı dersleri başlıyordu

Yükseköğretimde ise Nalanda, Takshila, Ujjain, Vikramshila’da Hindu üniversite-leri açılmış; sanat, mimarlık, resim, mantık, gramer, felsefe, astronomi, edebiyat, Budizm, Hinduizm, ekonomi, siyaset bilimi, hukuk ve tıp alanlarında eğitim veril-mişti

Tarihte Türk adının geçtiği runik alfabe ile yazılmış en eski Türkçe metin olarak bilinen Orhun Abideleri; 732’de dikilen Kültegin, 735’te dikilen Bilge Kağan ve 720-725 yıllarında dikilen Tonyukuk yazıtlarından oluşmaktadır. Anıtlar, On iki Hayvanlı Takvim’e göre tarihlenmiştir 38 harfli gelişmiş bir alfa-be ile işlenmiş bir dilin kullanılması, yazılı eserlerin bırakılmış olması, yazı ve dil konusunda örgün, planlı bir eğitim yapmış olduklarını düşündürmektedir

Uygurlar; Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık ile tanışmış, yerleşik hayat ve din değişikliği nedeniyle islamiyet öncesi Türk eğitim tarihinde ayrıcalıklı bir konum elde etmişlerdir.

Uygurlar, İran ve civarından Mani dinini aldıkları gibi aynı bölgeden özellikle Maverâünnehir’den Soğdak alfabesini almışlar ve özel bir Uygur alfabesi geliştirmişlerdir

Maya kültürü; Erken Klasik Dönem (300-600), Geç Klasik Dönem (600-900), Klasik Sonrası Erken Dönem (900-1200) ve Klasik Sonrası Geç Dönem (1200-1540) olmak üzere dört evreye ayrılmaktadır

Ayrıca bir çeşit ağaç kabuğundan kitap imal etmişler ve “0” numarasının da dâhil olduğu bir sayı sistemi icat etmişlerdi. Sayılar, günümüzdeki on tabanlı sistemden farklı olarak yirmi tabanlı sisteme göre tasarlanmıştır

Aynı şekilde İnka Medeniyeti’nde de (1438-1533) astronominin yanı sıra; Mayalar tarafından geliştirilen hiyeroglifi yazı sisteminin iletildiği ve şehirleri birbirine bağlayan geniş yollarla nafia mühendisliğinde muazzam başarılarla imza attıkları bilinmektedir

İnkalı öğrenciler, doğal boyalarla renklendirdikleri ipleri kullanarak Quipas denilen yeni bir kayıt tutma tekniği geliştirmişlerdi. Bu yöntem sayesinde muhasebe kayıtları, istatistikler tutulabilmiş ve tarihî gün ve olaylar kayıt altına alınabilmiştir

Aztek Uygarlığı’nda (14.-16. yy.); eğitime başlama yaşı, hem kız hem erkek çocukları için on beşti.

İslam kültüründe genellikle öğretimin karşılığı olarak talim, eğitimin karşılığı olarak terbiye kullanılmıştır. Ayrıca öğrenim için tahsil ve daha çok eğitimi ifade etmek için tedris, tedîb, tehzip, siyaset, tezkiye, irşad gibi kelimelere yer verilmiştir. Bir şeyi gerçek hâliyle bilmek anlamındaki ilm kökünden türeyen talim birine bilgi öğretmek demektir. Bilgi öğretme işini yapana muallim, bilgi öğrenene müteallim denir. Yetişme ve gelişme, bütün canlılarda görülürse de terbiye daha çok insan hakkında kullanılan, onun bedenî, zihnî, ahlaki gelişmesini ve olgunlaşmasını sağlamayı ifade eden bir terimdir. Bu faaliyetin önemi, ilkeleri, metotları, etkileri ve hedefleri gibi konulardan bahseden disipline de terbiye ilmi veya kısaca terbiye denilmiştir. Öğrenmek ve ezberlemek anlamındaki ders kökünden türeyen tedris öğretmek, ders vermek demektir. Ders veren kimseye müderris, ders okutulan yere medrese adı verilir. Terbiyeden başka eğitim karşılığında kullanılan, eğitmek, bilgilendirmek mânası taşıyan tedîb; arıtmak, ahlakını güzelleştirmek anlamında tehzip; temizlemek, ıslah etmek ve daha özel manada nefsi arındırmak, geliştirmek manasında tezkiye; doğru yolu göstermek anlamında irşâd kelimeleri daha çok dinî alanlarda yaygın eğitim hizmetleri için kullanılır.

İslam dininde eğitim ve öğretimin amacı, dünya ve ahirette mutlu olacak, inançlı, erdemli, verimli insan yetiştirmektir

Araplar arasında geçerli olan bilgiler şiiirin yanı sıra daha çok basit gözlem ve tecrübeye dayanan tıp, insanların dış görünüşlerinden iç hâli hakkında yorumlar yapan kıyafet, eşyalar ve olaylar

arasındaki ilişkilerden çıkarımda bu-lunan irâfet ve gelecekle ilgili yorumlar ortaya atan kehanet gibi alanlarla ilgiliydi

Medi-ne'ye Musab bin Umeyr'i yollayıp oradaki Müslümanları islamiyet hakkında bilgilendirmişti. Bedir Savaşı'nda ele geçirilen esirlerin okur-yazar olanlarından her bi-rinin Medineli on Müslüman çocuğuna okuma yazma öğretmesi karşılığında 4000 dirhem tutarındaki fidyeden muaf tutulması, Hz. Peygamber'in eğitim ve öğretime verdiği önemin açık göstergesidi

Hazreti Peygamber'in mescidi, en önemli eğitim ve öğretim merkeziydi. Hicre-tin hemen sonrasında yapılan Mescid-i Nebevî'de namaz için kullanılan bölümden başka eğitim ve öğretim faaliyetleri için ayrılan bir yerin varlığı da bilinmektedir. Burası "suffe" olarak adlandırılmış, orada kalanlara ve ilim tahsil edenlere de "Es-hab-ı Suffe" denilmiştir. Bizzat Hz. Peygamber Suffe'de ders vermiş, "Allah beni muallim olarak gönderdi" demiştir. Suffe'deki eğitim faaliyetlerine Ubâde b. Sâmit, Musab b. Umeyr, Ebân b. Saîd ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın da öğretmek maksadı-la katıldıkları bilinmektedir.

çocuklar için küttâb adıyla mektepler, büyükler için medrese, tekke, zaviye ve hangah adıyla eğitim kurum-ları oluşturuldu. Bu kurumlar, Arap Yarımadası'ndan başlayarak, fiam, Filistin, Irak, Mısır, Endülüs (ispanya), iran, Orta Asya, Anadolu ve Hind Yarımadası'na kadar uzandı

Hz. Peygamber devrinden beri okuma yazma veya Kurân-ı Kerim öğretilen okul-lara küttâb adı verildi

Mektep kelimesi, XIX. yüzyıldan itibaren geniş anlam-da ve bugünkü okul karşılığında hemen hemen bütün eğitim kurumlarının başına getirilerek kullanıldı. Küçükler için olanlarına sıbyan mektebi adı verildi

Özellikle Hz. Ömer zamanında Medine'de ve yeni fethedilen yerlerde mektepler açıldı ve muallimlere maaş bağlandı

Hz. Peygamber'in hicretinde Medîne-i Münevvere'de ilk durak yeri Ebû Eyyûb Ensârî (Eyüp Sultan)'nin evi oldu. Daha sonra Mescid-i Nebî'yi bina edip orada ibadet ve tebliğ'e devam etti

Cami ve sair yerlerde din ve âlet ilimle-rinin yanında fen bilgileri de öğretilirdi. Bağdat'ta Mansur Camii, şam'da Ümeyye Ca-mii, Mısır'da Amr Camii, eğitim yerlerinin meşhurlarındandı

Meşhûr Târîh-i Bağdâd kitabının yazarı, yüz binden fazla hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikte ezbere bildiği ve çok arzu ettiği hâlde Bağdat'ta-ki Mansur Camii'nde bir ders halkası kuramamış, bu isteğinin tahakkuku için hac es-nasında zemzem içerken Allahü Teâlâ'ya dua etmişti

Muhyiddin-i Arabî, Endülüs'te işbiliyye'de do-ğup orada eğitim aldıktan sonra, Mısır, Hicaz, şam'ı dolaşarak gelmiş, Konya'da Sad-reddin-i Konevî'yi yetiştirmiş, sonra da şam'da vefat etmiştir.

En meşhur Selçuklu atabeyleri; Tuğtigin, ildeniz, imadeddin Zengi, Muzaffe-reddin Salgur, Emir Sipehsalar, Gümüş Tigin Candar, Emir Atabey Kara Sungur, Aksungur ve Anuş Tigin'dir. Bunlar arasında, elde ettikleri nüfuzlarından istifade ile devlet kuranlar oldu. Atabeylerin kurdukları devletler arasında en meşhurları: Dımaşk Atabeyliği (Tuğtiginliler), Zengiler (Musul Atabeyliği), ildenizliler, Salgur-lular, Beğtiğnliler (Erbil Atabeyliği)dir.

Memun (786-833) tarafından bir merkez ku-ruldu. Bu merkezde, özellikle Yunanca, Hintçe, Farsça ve Latince eserlerin çeviri-leri yapıldı. Cundişapur okulundaki Süryaniler, Hindliler, daha

sonra Harranlılar ve Nebatiler de çeviride yer aldılar. Pisagor, Plato, Aristo, Hipokrat, Öklid, Pluton, Ga-len, Sokrat, Sushruta, Charaka, Aryabhata ve Brahmagupta gibi ünlü düşünür ve bilim adamlarının eserleri tercüme edildi

Bu dönemde birçok ilmin temeli atıldı. Altı büyük hadis kitabı olarak bilinen Kütüb-i Sitte de bu devirde yazıldı. Dünyada ilk hukuk usulü kitabını (Hukuk metodolojisini) yine bu zamanda imam-ı fiafi, Risale adıyla yazdı. imam-ı Mu-hammed fieybani, Siyeri Kebir kitabı ve bunun imam-ı Serahsi tarafından yapılan şerhi ile devletler hukukunun; Maverdi ve Kadi Ebu Ya'la Ahkamu's-Sultaniyye adlı eserleri ile amme hukukunun; Endülüs âlimlerinden Batrucci bugünkü astronominin; Cabir bin Hayyan kimyanın; Harezmi de cebir ilimlerinin temelini kurdular. Bu devirde yüzlerce büyük âlim yetişti. Bunlardan dört mezheb imamı hukukta; imam-ı Eş'ari, imam-ı Maturidi, imam-ı Gazali kelimada; Razi, Kurtubi, Taberi ve Beydavi tefsirde söz sahibi oldular.

ilk bina edildiği günden itibaren bir eğitim ve öğretim kurumu olarak da görev ya-pan Mescid-i Nebevî ve müştemilâtında yer alan Suffe, medresenin ilk modelini oluşturdu

III. Abdurrahman (891-961) tarafından yaptırılan Kurtuba Medresesi, o dönemin öğretim kurumları arasında seçkin bir yere sahipti. Ezher'den ve Bağdat Nizâmiye Medresesi'nden önce oluş-turulan bu medresede ıspanya'nın yanında Avrupa'nın diğer ülkelerinden, Afrika ve Asya'dan gelen birçok Müslüman ve gayrimüslim öğrenci eğitim görürdü

Fâtımîler'in kendi doktrinlerini yayma gayreti, asıl 1005 yılında Hâkim-Biemrillâh'ın Kahire'de kurduğu Dârülhikme'de görülmekte-dir. Dârülhikme'nin daha küçük örnekleri iskenderiye, Halep, Kudüs, Dımaşk ve Trablusşam gibi Fatimî hâkimiyetindeki şehirlerde de açıldı

Abbasilerin ilk dönemlerinde Bağdat Camii ve mescidleri en önemli eğitim kurum-larıydı. imam-ı Azam Ebu Hanife, mescidde ve evinde ders verirdi

Ahmed bin Han-bel, imam-ı Malik ve daha birçok âlim cami derslerinde yetişmiş, mescidlerde oluş-turulan halkalar, onların ilim meclisleri olmuştu. Camilerden bağımsız olarak Hali-fe Memun(786-833), Latince, Hintçe ve Farsça yazılmış olan eserlerin tercümesi için Beytülhikme'yi kurdu.

Daha çok sınır karakolu olarak yapılan ribatlar, fetihler sonucu sınırların daha ileri noktalara taşınmasıyla birer eğitim kurumu oldu

Dımaşk'ta ilk dârülhadisi kuran Nûreddin Mahmud Zengi dönemin-de medreseler, nerdeyse Suriye'nin bütün şehir ve köylerine kadar ulaşmıştır

Nizamiye Medreseleri, okul mimarisinde, ders geçme, burs, kredi ve yatılılık sisteminde, daimi statüde öğretim üyesi yetiştirme ve bunlar arasında hiyerarşi oluşturmada ve mezun öğrencilere icazetname verme usulüyle bugünkü çağdaş eğitim sisteminin ilk örneğini oluşturması bakımından önemlidir

Nizâmülmülk'ten sonra medrese açma konusunda en çok ün yapan Selâhaddîn-i Eyyübî ile haleşeri, Mısır, Dımaşk ve Kudüs'te medreseler yaptırıldılar

Dârü'l-kurra: Kurân-ı Kerîm'in okunması ile ilgili ilimlerin verildiği ihtisas medresesi

Nizâmiye medreseleriyle diğer bazı önemli medreselerde din ilimlerinin yanın-da matematik, astronomi, tıp ve hikmet de okutuluyordu. Bu medreselerde Abdül-kerim Kuşeyrî gibi sûfiler; Ebû ishak fîrâzî, imâmü'l-Haremeyn Cüveynî gibi fakih ve kelâmcılar; Muhammed b. Selâme Ruhâvî,

Ebû'l-Feth Muhammed Sirmânî gibi mimar ve mühendisler; Ömer Hayyâm, Ebû Muzaffer isferâyînî gibi astronom ve matematikçilerle Gazzâlî gibi çok yönlü âlimler yetişti.

Anadolu Selçukluları ile Beylikler döneminde Anadolu şehirlerinde de kuruldu. Bu medreselerin en eskisi Konya'da II. Kılıçarslan zamanında (1156-1192) yaptırılan Altunaba Medresesi'dir.

Hindistan taraflarında eğitim kurumlarına medresenin yanı sıra camia, dârü-lulûm, dersgâh, dâr, mekteb, kalıç gibi adlar da verilmiştir

Gazneliler devrinde Sultan Mesud zamanında Lahor'a gelen hadis ve tefsir âli-mi şeyh Muhammed ismail Lâhûrî vefatına (1056) kadar burada ders vermiş ve öğ-renci yetiştirmiştir. Tasavvuf klasiklerinden Keşfi'l-mahcûb'un yazar Hücûvîrî, Sul-tan Mesud'un saltanatının son yıllarında Lahor'a gelmiş ve burada vefat etmiştir

Memlükler dönemi medreselerinde görevlilerin durumu ve görevleri şöyleydi: Hadis hocalarına muhaddis, şeyhü'l-hadîs ve şeyhü'r-rivâye deniyordu. Mu-haddis bölgesindeki hadis şeyhlerini, onların doğum ve ölüm tarihlerini ve ilmî du-rumlarını bilirdi. fieyhü'r-rivâye muhaddislerin rivayet ettiği hadislerin lafızlarını tashih ederdi. Hafızlar, Kuran'ı ezberleyenlerin derslerini takiple görevliydi. Mü-fessir, Kurân-ı Kerim ayetlerini açıklar; müderris, talebeye ders anlatır; muîd, müderrise yardımcı olurdu. Müfid, ders çalışmaları esnasında öğrencilere yardım eder; münthê, tartışılan konularda araştırma yapardı. Kâtibü'l-gaybe, talebelerin devam durumunu izlerdi. Zâbitü'l-esmâ, öğrencilerin kaydıyla ve onların derse il-gisini takiple görevliydi. Muallimü'l-küttâb, küçük çocuklara islâmîyet'in esasla-rını öğretir, kas (kıssa anlatan) halka ibretli olay ve sözler nakleder, kariü'l-kerâ-sî de kas gibi bir görev yapardı. Vaiz, halka şiirler ve güzel sözlerle zühd, tevekkül gibi konular hakkında vaaz verirdi.

Fıkıh ağırlıklı medreselerde müderris, geçici olarak medreseden ayrıldığında nâibü'l-müderris ona vekâlet ederdi. Nitekim Gazzâlî Dımaşk'a gitmek üzere Bağ-dat'tan çıktığı zaman kendisine kardeşi Ahmed Gazzâlî vekillik yapmıştır. Fıkıh medreselerinde ayrıca reis, müftü, kadı, şahid, mütesaddir, müfid gibi görevliler bulunurdu. Hadisle ilgili bölümlerde yardımcıya müstemlî, dil hocalarına nahvî de-nirdi. Kıraat hocaları da hadis hocaları gibi şeyh (şeyhü'l-kırâa) olarak adlandırılır-dı. Ribât, zaviye ve hankahlarda ders verenlere şeyh denirdi. Medreselerde ay-rıca nâsih, verrâk, musahhih, muarrid gibi yazı ve yazı malzemesinin sağlan-masıyla ilgili görevliler de bulunurdu.

ilk tekke, Ebû Hâşim Sofî için, Suriye'de Remle şehrinde yapılmıştır.

Tekkelerden yetişenlerden Hoca Ahmed Yesevî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre, Erzurumlu İbrahim Hakkı gibi sayısız büyük veliler, yaşadıkları asır-lara, eserleri ve yaşayışlarıyla damgalarını vurdular ve insanlık tarihinin şeref lev-haları oldular.

Hücûvîrî'nin Keşfü'l-Mah-cûb'u ile başlayan tasavvufî eserler, şeyhlerin sohbetlerinin derlendiği mecmualar-la devam etmiştir. Bu alanda Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin Mesnevîsi ile Hindistan'da medfun imam-ı Rabbanî Ahmed Farukî Serhendî ve oğlu Muhammed Masûm Farukî'nin Mektubatlarının önemli bir yeri vardır.

Abdülkadir Geylanî'ye nisbetle Kadîrîlik, fiah-ı Nakşibent Muhammed Bahaeddin Buharî'ye nisbetle Nakşibendîlik, imâm-ı Rabbanî'ye nisbetle Müceddidîlik, Mevlânâ Halid-i Bağdadî'ye nisbetle Halidîlik, Seyyid Ahmed Rufaî'ye nisbetle Rufaîlik, Mevlânâ Celaleddin-i Rumî'ye nisbetle Mevlevîlik gibi birçok tarikat or-taya çıktı

Seyyid şerîf Cürcânî'nin; “aklı olan, iyi düşünen bir kimse için, astronomi ilmi, Allahü Teâ-lâ'nın varlığını anlamaya çok yardım eder”, imâm-ı Gazâlî'nin; “Astronomi ve ana-tomi bilmeyen, Allahü Teâlâ'nın varlığını ve kudretini anlayamaz” sözü meşhur olmuştur

Astronomi ilminde Avrupalılar değerli islam âlimlerine o kadar muhtaçlardı ki, astronomi ilmi ile ilgili herhangi bir müşkil mesele ile karşılaştıkları zaman hemen Müslüman memleketlerine özel görevliler göndererek onlardan yardım isterlerdi.” Corci Zeydan

islâm dünyasında üç çeşit âlim yetişmiştir: Yalnız fen bilgilerinde uzmanlaşan-lara “fen âlimi”; yalnız din bilgilerinde mütehasıs olanlara da “din âlimi” denilmiş-tir. Din bilgilerinde üstâd ve zamanındaki fen bilgilerinde mütehasıs olanlara ise “islam âlimi”denilmiştir.

Endülüs'te yetişen bilginlerden ve Avrupa'da Alpetragius olarak bilinen Nured-dîn Batrucî, Kitab fi'l-Hey'e adlı kitabında bugünkü astronomiyi yazmaktadır. 1217 yılında vefat eden Batrucî, Kopernik ve başka birçok bilim adamını etkilemiştir.

Aynalarda ışıkların kırılması kanunlarını ilk defa ibn-i Heysem(965-1040) bul-muştur. Avrupa'da Alhazem adıyla tanınan bu Müslüman âlim, X. asırda yaşamış, matematik, fizik ve tıp ilimlerinde yüze yakın kitap yazmıştır.

Türkistanlı Ali bin Ebi'l-Hazm ibn-i Nefis (1213-1288)'in buluşlarını bildiren ki-tapları, tıp ilminin kaynaklarından olmuştur. Akciğerlerdeki kan dolaşımının şema-sını ilk olarak bu doktor çizmiş, böbrek ve mesane taşlarının alametlerini ve nasıl tedavi edileceğini anlatmıştır. islâm cerrahlarından meşhur operatör Amr bin Ab-durrahmân Kirmânî, Endülüs hastanelerinde ameliyat yapmıştır.

Ebû Bekr Muhammed bin Zekeriyâ Râzî(865-925), göz ameliyatlarını ilk defa fennî usullerle yapmış olup Avrupa'da Râzes ismi ile meşhurdur. ilaçlar ve kimya üzerine de kıymetli kitaplar yazmıştır. Rey ve Bağdat hastanelerinde başhekim ola-rak çalışan Razi'nin eserlerinin hemen hemen hepsi Latinceye çevrilmiştir. Tıp ala-nında yazdığı el-Havi adlı ansiklopedi, 17. yüzyıla kadar en önemli başvuru kay-nağı oldu. Kimyayı ilk defa tıbbın hizmetinde kullandı. Farklı alanlarla alakalı yak-laşık 200 kitap ve makalesi vardır. Pedyatri'nin babası olarak bilinir. Ayrıca göz bi-limleri konusunda da otorite kabul edilmiştir. Alkol ve gazyağını bulan ve çiçek hastalığını kızamıktan farklı olduğunu ilk keşfeden kişidir. Daha çok tıp-eczacılık alanındaki başarısıyla tanınmıştır.

Hastalıkların mikroplardan geldiğini ilk bulan, islâm medeniyetinin yetiştirdiği ibn-i Sina'dır. ibn-i Sina, bundan yaklaşık 1000 sene önce; “Her hastalığı yapan bir kurttur. Yazık ki bunları görececek bir âletimiz yok” demiştir. Ayrıca kanın insan vü-cudunda faydalı besinleri taşıyan sıvı olduğunu; idrardaki şekerin varlığını, içme suyunu mikroplardan temizleme usullerini, cıva ile tedavi edilme, ameliyatlarda ağrıları hafifetici uyuşturucu terkiplerini yine ilk defa ibn-i Sina söylemiştir. Kanun adlı eseri asırlar boyunca Avrupa tıp fakültelerinde yegâne tıp kitabı olarak okutul-muştur.

Yıldızların hareketlerini inceleyen zîc ilmi de Müslümanlar tarafından bulun-muştur. islam âlimlerinin bulduğu zîciler yıllar boyunca astronomi ilmine rehber ol-muş Batılı astronomlar önce bu zîcileri araştırmış, sonra çalışmalarına başlamışlar-dır. Meşhûr Müslüman âlim Câbir bin Eşah'ın Endülüs'te Sevilla (işbiliyye) şehrin-de kurduğu rasathane, işgalciler tarafından çan kulesi yapılmıştır.

Ayrıca Müslümanlar, yıldızların kataloğunu yapıp birçoğunun adını vermişler-dir. Bugünkü uzay haritalarında yıldızların çoğunun isimleri Müslümanların verdi-ği adları taşır. Bir güneş yılının

müddetini tayin, ışığın kırılmasının keşfi, rakkaslı saat da Müslümanların insanlığa hediyelerindedir. Cizreli Ebü'l-izz ismail, XIII. Yüzyılın başlarında otomatik makine yapmış bir bilim adamıdır.

Tıp sahasında en büyük âlim ibn-i Sina, en büyük hekim Râzî, en büyük kimyager de Cabir'dir.” Will Durant

Karahanlı dönemi bilginlerinden Birunî'nin çizdiği astronomi şemasının ya-nı sıra, Timur Han'ın torunu Uluğ Bey'in astronomik buluşları, Orta Çağ Türk-islam âleminin bu ilimdeki derecelerinin kanıtıdır. Osmanlı Türklerinden Kâdı-zâde-i Rûmî ise Uluğ Bey Zici'nin büyük kısmını tamamlamış, matematik ve as-tronomi ilmine ait eserleriyle meşhur olmuştur. Kadızâde'nin talebelerinden olan ve hocasının vefatından sonra Semerkant rasathanesinin başına geçen Ali Kuşçu da o devirlerin en büyük matematik ve astronomi âlimlerinden biri ola-rak ün salmıştır.

Ünlü coğrafya bilgini idrisî'nin Nüzhetü'l-Müştâk fi itirâki'l-Âfâk isimli meşhur eserinde 72 adet harita vardır. ibn-i Battûta, Yakup Hamevî ve Evliyâ Çe-lebi'nin seyahatleri ve eserleriyle coğrafya ilmine yaptıkları hizmetler, her türlü takdirin üstündedir.

Cebir ilmini Harezmi(780-850) kurmuştur. Bu ilmin adı Harezmi'nin Hisâbü'l-Cebr vel-Mukâbele kitâbından gelmektedir. Ayrıca logaritma, onar onar sayıp yazmak, her dokuzdan sonra rakamın sağına sıfır koyarak diğer bir onlar hânesi vücûda getirmek, yine Harezmi'nin buluşlarındandır. Harezmi'nin eserleri mate-matik sâhasında o kadar yayılmış ve kullanılmıştır ki, ismi bile çeşitli milletlerin di-linde “Alkhorismi/Algorisme/Augrisme” şekillerinde yazılıp söylenmiştir.

Sosyoloji ilmini ilk kuran ibn-i Haldun(1332-1406)'dur. Mukaddime isimli an-siklopedik eserinde ilimlerin her dalından bahseder ve yeni bir ilim olarak sosyo-lojiyi kurduğunu bu ilmin esaslarıyla birlikte anlatır. ibn Haldun, Montesqieu'dan dört yüzyıl, Tonybee'den de yaklaşık altı yüzyıl önce doğal çevre ile medeniyet-ler arasındaki ilişkiye dikkatimizi çekmiştir. ibn-i Rüşd ve ibn Tüfeyl gibi bilim adamları felsefeyi derinlemesine incelemişler, Avrupalıların yıllar sonra keşfettiği düşünceye ulaşmışlardı.

Kâtip Çelebi'nin Keşfi'z-Zünun adlı eseri, kendi devrine kadar bilinen ilim dallarını ve yetişen âlimleri yazdıkları kitapları ile birlikte vermektedir

Ebubekir Râzî (865-925), Fârâbî (870-950) ve ibn-i Sîna (980-1037), müzikle te-davinin, özellikle musikinin psişik hastalıkların tedavisindeki etkinliğinin bilimsel temellerini kuranlardandır. Fârâbî'nin Kitâbü'l-Mûsiki adlı bir eseri de vardır. ibni Sina'nın da Necat ve şifa gibi eserlerinde musiki bilimine ayrılmış bölümler bulunmaktadır

7. Budist manastırlarında öğretmenler, yalnızca eğitim ve idari meselelerden değil aynı zamanda öğrencilerle birlikte viharanın düzeninden de sorumluydular. Ayrıca öğrencilerin beslenmesi, giyinmesi, barınması, tedavileri ile ilgili tüm işler öğret-menlerin üzerindedir. Öğretim metodu, sözlü anlatım ve soru-cevaptan ibaretti. Ka-rakter eğitimi, tüm dini içerikteki programlarda olduğu gibi burada da esastı

Nirvana, sanıldığı gibi aksine ölümden sonra değil, burada ve şimdi gerçekleşti-rilebilecek olan ruhsal bir durumdu

Yüksek tabaka arasında “Bed-i besmele” olarak isimlendirilen bu organizasyonun amacı, çocuklara eğitimi sevdirmek ve özendirici olmasını sağlamaktır. Gelenek hâline gelmiş pedagojik değere sahip olan bu etkinlik; okunan ilahiler ve edilen dualar esnasında çocuklar “amin” diye

bağırdukları için bu adla anılmaktadır. ilahiler, hocanın başında bulunduğu talebelerden meydana gelen grubun ön sıradakileri tarafından okunurdu. Arka sıradakiler ise aralarda “amin” diye seslenerek çocuğun evine kadar giderlerdi. Amin alayı eve gelince hoca dua eder, varlıklı bir aileye mensupsa çocuk bir arabaya yahut midilliye bindirilerek yine ilahiler eşliğinde hep birlikte okula gelinirdi.

Orta Amerika’da Meksika’nın ortalarından Belize, Guatemala, El Salvador, Honduras, Nikaragua ve Kosta Rika’nın kuzeyine kadar olan sahada 15. ve 16. yüzyıllarda ispanyollarca sömürgeleştirilmeden evvel, Kolomb öncesi toplumları tarafından oluşturulan bölge ve kültür alanıdır.

Amerikan kültürünün ispanyol kolonileşmesinden önceki dönemi tekdüze değil-dir. Bu kültürün farklı yansımaları Meksika yaylasında, Güney Meksika’da, Orta Amerika’da ve And Sıradağları’nda görülmüştür. Sömürgecilikten önceki dönemde Nahua, Mayan Quiche, Chibcha ve Incásica, Amerika’nın ileri düzeyde bir siyasi örgütlenmenin, yoğun tarımsal faaliyetlerin, gelişmiş bir sanat ve kültürün izlerinin yer aldığı bölgeleridir

Başlıca iki tip Aztek okulu var-dı: Calmécac ve Telpochcalli. Calmécac

mutasavvıf Muhyiddin-i Arabî, Endülüs’te işbiliyye’de do-ğup orada eğitim aldıktan sonra, Mısır, Hicaz, fiam’ı dolaşarak gelmiş, Konya’da Sad-reddin-i Konevî’yi yetiştirmiş, sonra da şam’da vefat etmiştir

Ebubekir Râzî (865-925), Fârâbî (870-950) ve ibn-i Sîna (980-1037), müzikle te-davinin, özellikle musikinin psişik hastalıkların tedavisindeki etkinliğinin bilimsel temellerini kuranlardandır. Fârâbî’nin Kitabü’l-Mûsiki adlı bir eseri de vardır. ibni Sina’nın da Necat ve şifa gibi eserlerinde musiki bilimine ayrılmış bölümler bu-lunmaktadır.

Ancak Amasya dârüşşifası gibi bâzı hastanelerde ruh hastalarına daha çok sayıda yer verildiği ve bunların tedâvilerin-de özel bazı metodların uygulandığı bilinmektedir. Anadolu’daki ilk önemli hasta-ne Mardin’de Artukoğullarından Necmeddîn ilgâzi’nin kardeşi Eminüddîn tarafın-dan yaptırılmıştır (1108-1132). Medrese, cami ve hamamıyla bir külliye olan bu hastane, mâristân olarak anılmaktaydı. ikinci önemli hastane Selçuklu hükümdârı Kılıç Arslan’ın oğlu Gıyâsüddîn Keyhüsrev’in ikinci saltanatı zamanında, kızkarde-şi Gevher Nesibe tarafından Kayseri’de yaptırılan Gevher Nesibe Hastanesidir

Horasan ve Maveraünnehir’deyken Fahreddin Razi ve fiihabüd-din Sühreverdi gibi büyük âlimlerden ders alan Ahi Evren (1171-1262) daha son-ra Anadolu’ya gelerek, Kayseri’de yerleşmiş ve halkı irşad vazifesine başlamıştı. Kayseri’de debbağlık (deri işlemeciliği) yapıp elinin emeği ile geçinen Ahi Evren, Türkistan’dan gelenleri bir çatı altında toplayıp teşkilatlandırdı. Fütüvvetnameler-den faydalanarak teşkilatın bir nevi yönetmeliğini yazd

Ahilik teşkilatında şu mertebeler bulunurdu:

1) Teşkilata yeni giren yiğitler, 2) Ahi bölükleri (Altı bölükten oluşurdu. Bunlardan ilk üç bölüğe “eshab-ı tarık”, diğer üçüne de “nakib” denirdi.) 3) Halife, 4) şeyh, 5) şeyhü’l-meşayih

Ahilerin kendilerine has merasimleri vardı. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Geleneksel Ahi Evren merasimleri, her sene Ahi Evren türbesinin bulun-duğu Kırşehir’de yapılırdı.

2. Yol atası ve yol kardeşliği merasimi, ahiliğe girmek talebinde bulunan gençlerin birliğe kabul edilmesi mahiyetindeki bir merasim olup zamanla çı-arak kabul etme merasimi hâlini aldı.

3. Yol sahibi olma merasimi, çıraklık müddetini tamamlayanların kalfalığa yükseltilmesi için yapılırdı.

şu on sekiz şey ahiyi ahilikten çıkarmaya sebep olur:

1) fiarap içmek, 2) Zina yapmak, 3) Livata yapmak, 4) Dedikodu ve iftira etmek, 5) Münafıklık etmek 6) Gururlanıp kibirlenmek, 7) Sert ve merhametsiz olmak, 8) Ha-sed etmek, kıskanmak, 9) Kin tutmak, affetmemek, 10) Sözünde durmamak, 11) Ka-dınlara şehvetle bakmak, 12) Yalan söylemek, 13) Hıyanet etmek, 14) Emanete ria-yet etmemek, 15) insanların aybını örtmeyip, açığa vurmak, 16) Cimrilik etmek, 17) Koğuculuk ve gıybet etmek, 18) Hırsızlık etmek

